

زیارت اربعین و نقش آن در تربیت فردی و اجتماعی زائر از منظر روایات

نویسندگان	وابستگی سازمانی
افسانه بابایی *	طلبه سطح دو، حوزه علمیه الزهرا (س) خلخال، ایران
اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله	مسئله زیارت اربعین و نقش آن در تربیت زائر از موضوعات مهمی است که در
صفحه	پیرامون آن بحث شده است. دین مبین اسلام به عنوان مؤثرترین دین در میان بشر،
دوره ۱، شماره ۶ (شماره پیاپی ۶)	در روایات-های گوناگون به جایگاه زیارت اربعین پرداخته است. لذا زیارت اربعین
اطلاعات نویسنده مسئول	یکی از مهم ترین کانون های تربیتی انسان محسوب شده است. بر همین اساس، مقاله حاضر قصد دارد با روش توصیفی تحلیلی و به روش کتابخانه ای به نقش زیارت اربعین در تربیت فرد و اجتماع زائر بپردازد. از مهم ترین آثار زیارت اربعین در تربیت فردی زائر؛ تهذیب نفس، تمرین صبر و استقامت، افزایش عشق و محبت و تقویت دینداری است. علاوه بر تربیت فردی، زیارت اربعین در بعد تربیت اجتماعی نیز می تواند در ایجاد همبستگی، ایجاد شور و شعور حسینی، توجه به امر به معروف و نهی از منکر، انفاق و بخشندگی و ایجاد روحیه ظلم ستیزی تأثیر بگذارد.
نویسنده مسئول	
کد ارکید	
تلفن	
ایمیل	
سابقه مقاله	
تاریخ دریافت	۱۴۰۵/۰۱/۰۷
تاریخ ویرایش	۱۴۰۵/۰۲/۰۸
تاریخ پذیرش	۱۴۰۵/۰۴/۲۰
تاریخ انتشار	۱۴۰۵/۰۶/۰۱
روش پژوهش	توصیفی تحلیلی
واژگان کلیدی	تربیت فردی، تربیت اجتماعی، زائر، زیارت، زیارت اربعین
توضیحات	
کلیه حقوق این مقاله متعلق به نویسندگان می باشد.	
خوانندگان این مجله، اجازه توزیع، ترکیب مجدد و تغییر جزئی را با ذکر منبع آن دارند.	
نحوه استناد	بابایی، افسانه (۱۴۰۵)، «زیارت اربعین و نقش آن در تربیت فردی و اجتماعی زائر از منظر روایات»، ماهنامه علمی فقه، حقوق و مطالعات اجتماعی نوین، دوره ۱، شماره ۶، شماره پیاپی ۶، (مرداد)، صفحات ۶۵-۷۳
دهی	

The Impact of Cyberspace on the Moral Security of the Family

Authors		Organizational Affiliation
Afsaneh Babaei*		Level 2 Seminary Student, Al-Zahra (SA) Seminary, Khalkhal, Iran
Article Information		Abstract
Article Type	Scientific Research	The Arbacen pilgrimage and its role in the spiritual and moral upbringing of the pilgrim constitute a significant subject of discussion. As the most influential religion among humanity, Islam has addressed the significance of the Arbacen pilgrimage in various traditions; consequently, this pilgrimage is regarded as a pivotal arena for human edification. Accordingly, this article employs a descriptive-analytical approach and library research to examine the role of the Arbacen pilgrimage in the upbringing of both the individual pilgrim and the community. Key impacts of the pilgrimage on the individual include self-purification, the cultivation of patience and steadfastness, the deepening of love and affection, and the strengthening of religious devotion. Beyond individual development, the Arbacen pilgrimage also plays a vital role in social upbringing by fostering solidarity, generating "Hussaini" fervor and insight, encouraging the promotion of virtue and the prevention of vice, promoting acts of charity and generosity, and instilling a spirit of resistance against oppression.
Pages	65 - 73	
Volume 1, Issue 6 (Serial Number 6)		
Corresponding Author's Info		
Corresponding Author's	Afsaneh Babaei	Scientific Monthly Journal of Jurisprudence, Law, and Social Studies
ORCID	0000-0000-0000-0000	
Tell	09142551214	
Email	afsanehbabaei1404@gmail.com	
Article History		Description
Received	2026/03/27	All rights to this article belong to the authors. Readers of this magazine are permitted to distribute, recombine, and modify the material with due acknowledgement of the source.
Revised	2026/04/28	
Accepted	2026/06/09	
Published Online	2026/07/21	
Research Method	Descriptive Analytical	How to Cite This Article Babaei, Afsaneh (2026), "The Impact of Cyberspace on the Moral Security of the Family", Monthly Scientific Journal of Jurisprudence, Law and Modern Social Studies, Volume 1, Issue 6, Six Consecutive Issue (September), pp. 65 – 73
Keywords		

۱: مقدمه

پیاده روی در روز اربعین از زمان امامان معصوم (علیهم السلام) در بین شیعیان رایج بوده، با توجه به روایات پیامبر و اهل بیت (علیه السلام) به خوبی متوجه می شویم که در فرهنگ اسلامی، زیارت امام حسین (علیه السلام) گریه بر مصیبت آن امام بزرگوار، ایام شهادت آن حضرت و یاران با وفایش از جایگاه بلندی برخوردار است. روایات اسلامی اهمیت این مسئله را از سوی پیشوایان دینی بر زنده نگهداشتن یاد و خاطره شهدای کربلا حکایت می کند. امام صادق (علیه السلام) در این باره چنین فرمودند: «خداوند خیر هر کس را بخواهد، دوستی امام حسین (علیه السلام) و دوستی زیارت او را در دلش می افکند و برای هر کس بد بخواهد، بغض امام حسین (علیه السلام) و بغض زیارت او را در قلبش قرار می دهد.» (حر عاملی، ۱۴۱۰: ۴۹۶) و در جای دیگر از امام رضا (علیه السلام) چنین نقل شده است که فرمودند: «هر کس ابا عبدالله را در کنار نهر فرات زیارت کند، مانند کسی است که خداوند را در بالای عرش زیارت کرده است.» (طوسی، ۱۴۱۰: ۴۶) و روایاتی که اهمیت این مسئله را دو چندان کرده است. براین اساس، زیارت امام حسین (علیه السلام) از بزرگترین موجبات قرب الهی است و هیچ عمل مستحبی در فضیلت به پای زیارت اربعین نمی رسد. به جهت اهمیت همین مسئله، زیارت امام حسین (علیه السلام) از زوایای گوناگونی از سوی صاحب نظران مسلمان و غیر مسلمان بحث شده است و از منظر تاریخی، سیاسی، اجتماعی و غیره مورد تحلیل واقع شده است. بدین جهت، اربعین را می توان از لحاظ اخلاقی و تربیتی در ابعاد مختلف بررسی کرد. یکی از مهم ترین ابعاد زیارت اربعین، نقش آن در تربیت زائران است. در پیشینه موضوع فوق، کتاب ها و مقالاتی انجام شده است که به برخی از آن ها اشاره می شود:

- کتاب «به صحرا شدم»، نوشته غلامعلی حداد عادل که شرحی از جریان راهپیمایی اربعین و اتفاقات روی داده در مسیر نجف به کربلا را ارائه کرده است. غلامعلی حداد عادل در کتابش، این رویداد بزرگ مذهبی را پدیده ای تازه با ظرفیت های بسیار و ابعاد دینی و اجتماعی و فرهنگی گوناگون و در عین حال فرصتی مغتنم برای مردمی می داند که به انقلاب اسلامی دل بسته اند و در چهل سال گذشته با نثار جان و مال خویش از آن محافظت کرده اند. این کتاب شامل شش فصل کوتاه درباره خاطرات نویسندگان از حوادث و موبک های مسیر راهپیمایی و نیز تحلیلی درباره اربعین حسینی و آثار نهضت سیدالشهدا علیه السلام است.
- کتاب «پادشاهان پیاده»، نوشته بهزاد دانشگر و محمدعلی جعفری. این کتاب خرده روایت هایی از زیارت اربعین است. این کتاب عرض ارادتی است به ساحت مولا و سرور آزادگان جهان، امام عشق، حسین بن علی (علیهم السلام) و تلاشی است برای بازنمایی ارادت زائرانش در اجتماع اربعین. روایت ها با کمترین دخل و تصرف، بیانی ساده از این ارادت و شیدایی است که شوری در دل ها می اندازد و می رود که عالمی را پر شور کند.
- مقاله «زیارت اربعین و نقش آن در تربیت فردی و اجتماعی زائر»، نوشته عنایت شریفی. در این نوشتار نویسنده پس از بیان مفهوم زیارت اربعین به نقش تربیت فردی و اجتماعی زائر اشاره کرده است.

وجه تمایز این مقاله و کتاب های فوق، مفهوم شناسی و توصیف زیارت اربعین است وجه افتراق آن، بیان نقش زیارت اربعین در تربیت اجتماعی زائر است. هر چند در مقاله فوق نقش تربیت فردی و اجتماعی زائر بیان شده است ولی از دیدگاه روایات به آن اشاره نشده است که این مقاله بر آن است تا نقش زیارت اربعین را در بعد فردی و اجتماعی از نگاه روایات بررسی کند. براین اساس؛ سؤال اصلی در این مقاله، بررسی نقش زیارت اربعین در تربیت فردی و اجتماعی زائر در روایات است.

۲: مفهوم شناسی

قبل از ورود به بحث اصلی، لازم است مفاهیم مربوطه در این مقاله بررسی شود.

۲-۱: زیارت اربعین

اولین واژه به کار رفته در این مقاله، زیارت اربعین است. مفهوم زیارت اربعین از دو اصطلاح زیارت و اربعین تشکیل شده است. واژه زیارت از ریشه «ز و ر» گرفته شده که در لغت به معنای تمایل و انصراف است. (ابن منظور، ۱۴۱۰: ۳۶) فلانی فلانی را زیارت کرد؛ یعنی به او روی آورد. (ابن منظور، ۱۴۱۰: ۲۳۵) زیارت در عرف، همان آهنگ زیارت شونده را کردن است که شخص به علت تکریم و احترام او این کار را انجام می‌دهد. (طریحی، ۱۴۱۰: ۷۹۲) و در جای دیگر به معنای؛ رفتن به موضعی خاص، بدون قصد اقامت داریم در آن. (طبرسی، ۱۴۱۰: ۴۳۱) در اصطلاح زیارت اربعین به معنای زیارت اهل قبور؛ اعم از معصومین (علیهم السلام) با حضور در محل دفن آنان به قصد سلام دادن به آنان معنا شده است. (نجفی جواهری، ۱۴۱۰: ۴۳۰) همچنین زیارت کوششی است برای حضور در مکان خاص؛ مکانی که کانون فیض قدسی تلقی شده است که زائر معتقد است در آن مکان، امکان تجزیه حضور شخصیت برجسته دین بر او بیشتر است. (حامد خانی، ۱۴۰۰: ۵) اربعین در لغت به معنای؛ چهل است و در اصطلاح ۲۰ صفر را که چهل روز بعد از شهادت امام حسین (علیه السلام) است، اربعین گفته می‌شود. (انوری، ۱۴۰۰: ۳۱۲) و در جای دیگر زمان برگشتن اهل حرم از شام به کربلا را اربعین می‌نامند. (طوسی، ۱۴۱۰: ۸۷۸)

۲-۲: تربیت

تربیت در لغت از ماده «ر ب ا» گرفته شده که به معنای افزایش یافت آمده است و در جای دیگر به معنای مالک نیز معنا شده است. (فیومی، ۱۴۰۰: ۲۱۷) (ربّ ولده و الصبی یربّه ربّاً)؛ یعنی کودک خود را نیکو تربیت کرد. و در قبال او به نحو شایسته انجام وظیفه نمود. (ابن منظور، ۱۴۱۰: ۳۹۹) در اصطلاح، تعاریف گوناگونی در این واژه ارائه شده است که جامع ترین آن، عبارت است از؛ فعالیتی مستمر در جهت کمک به رشد جسمانی، اخلاقی و ... به گونه ای که نتیجه آن در شخصیت مربی به خصوص در رفتارهای او ظاهر می شود. (حاجی ده آبادی، ۱۴۰۰: ۱۲) تربیت اقسام مختلفی دارد؛ اما تربیت مورد نظر در این مقاله، تربیت فردی و اجتماعی است. منظور از تربیت فردی، یک نوع روش رساندن انسان از حالتی به حالت دیگر است. به عبارت دیگر؛ تربیت فردی، یک هنر و مدیریت انسانی است که فرد را برای پذیرش صفات اخلاقی و دینی آماده می‌سازد. در این نوع تربیت، مربی به عنوان یک مهندس حرفه ای که ساختمان روحی و روانی فرد را براساس نقشه از قبل تعیین شده به تدریج می‌سازد، همانگونه که در این تعاریف پر واضح است. (حمادی و دیگران، ۱۴۰۰: ۲۷۷) منظور از تربیت اجتماعی، پرورش جنبه هایی از شخصیت انسان است که مربوط به زندگی او در جامعه است؛ تا از این طریق، به بهترین نحو حقوق، مسئولیت‌های خود را نسبت به دیگران بشناسد و با آگاهی کامل، برای عمل به آن مسئولیت ها قیام کند. به عبارت دیگر؛ تربیت اجتماعی، عبارت است از؛ آشنا ساختن فرد با روحیات اجتماعی و آموختن راه زندگی کردن با دیگران و پرورش روحیه تعهد عملی به انجام وظایف خویش است. (مرزوقی، ۱۴۰۰: ۱۶۷)

۳: نقش زیارت اربعین

پس از بررسی مفهوم زیارت اربعین و تربیت، در این فصل به نقش زیارت اربعین اشاره شده است. زیارت اربعین نقش به سزایی در تربیت فردی و اجتماعی زائر دارد که به مهم ترین آن ها پرداخته می شود.

۳-۱: نقش زیارت اربعین در تربیت فردی زوار

اکنون به تأثیر زیارت اربعین در تربیت فردی زوار پرداخته شده است:

۳-۱-۱: تزکیه نفس

یکی از مهم ترین تأثیر زیارت اربعین در تربیت فردی زائر، خودسازی و پاک سازی نفس است. تزکیه نفس همان، پاک سازی نفس از گناهان، رذائل و مفسد اخلاقی است. (خبر فاطمه، ۱۴۰۰: ۱۳) بر همین مبنا، زیارت اربعین نقش بسیار مهمی در تهذیب نفس دارد. زیرا انسان به واسطه

همین پیاده روی روی در روز اربعین، با ایجاد نور وجودی امام حسین (علیه السلام) در درون زائر، روح و روان، اخلاق و فکر خود را از گناه پاک می سازد. به همین جهت، بهترین زمان برای خودسازی، پیاده روی در روز اربعین حسینی است. بر این اساس در زیارت اربعین امام حسین (علیه السلام)، افکار و عقاید زائر تغییر کرده و باورهای مذهبی در درون انسان شکل می گیرد، به طوری که بیشتر زائران پس از بازگشت از زیارت اربعین، تا مدتی این خودسازی را در درون خود حفظ کرده و سعی دارند تا با عقاید دینی خود این پاک سازی نفس را داشته باشند. **(عنايت شريفی، ۱۴۰۰: ۴)** در روایات اسلامی به این مسئله اشاره شده است. آنجا که امام صادق (علیه السلام) به یکی از یارانش این چنین فرمودند: «مَنْ خَرَجَ مِنْ مَنْزِلِهِ يُرِيدُ زِيَارَةَ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ، إِنْ كَانَ مَاشِيًا كَتَبَ اللَّهُ لَهُ بِكُلِّ خُطْوَةٍ حَسَنَةً، وَحَطَّ بِهَا عَنْهُ سَيِّئَةٌ، حَتَّى إِذَا صَارَ بِالْحَاجِرِ كَتَبَهُ اللَّهُ مِنَ الْمُفْلِحِينَ، وَإِذَا قَضَى مَنَاسِكَهٖ كَتَبَهُ اللَّهُ مِنَ الْفَائِزِينَ؛ کسی که به قصد زیارت امام حسین (علیه السلام) از منزلش به پای پیاده خارج شود، خداوند بابت هر قدمی که برای زیارت امام حسین (علیه السلام) بر می دارد، یک حسنه برای او می نویسد و یک سیئه از او محو می کند. وقتی که به حرم می رسد، خداوند او را جزو صالحین برگزیده می نویسد. وقتی مناسک او تمام شد، خداوند نام او را جزو فائزین مینویسد.» **(صندوق، ۱۴۱۰: ۳۱)** از روایت امام چنین فهمیده میشود که زیارت اربعین نقش خودسازی دارد.

۳-۱-۲: تمرین صبر و بردباری

یکی دیگر از تأثیرات و نقش های زیارت اربعین در تربیت فرد زوار، تمرین بر صبر و بردباری است. از آنجا که امام حسین (علیه السلام) الگوی صبر و بردباری در برابر مصیبت ها است و از آغاز حرکت خود به سوی کربلا به این شیوه تربیتی تکیه کرده بود، براین اساس از نیروهایی جهت همراهی خود به کربلا دعوت می کرد که از صبر و مقاومت بر خوردار بودند. آنجا که در این باره چنین نقل شده است: «يَهَيِّئُ النَّاسُ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ يَصْبِرُ عَلَى حَدِّ السَّيْفِ وَ طَعْنِ الْأَسِنَّةِ فَلَيْقُمْ مَعَنَا وَ الْاَقْلَيْتُصِرْ عَنَّا» ای مردم، هر کدام از شما که تحمل تیزی شمشیر و زخم و ضربت نیزه را دارد همراه ما بماند و الا بازگردد.» (قندوزی، ۱۴۱۰: ۴۳۶) از کلام امام چنین برداشته می شود که صبر و بردباری در هر مسیری به ویژه در مسیر سفر معنوی اربعین نقش به سزایی در بعد تربیتی فردی زوار دارد. یا در جای دیگر امام حسین (علیه السلام) خطاب به یارانش چنین می فرماید: «... صَبْرًا بَنَى الْكِرَامِ! فَمَا الْمَوْتُ إِلَّا قَنْطَرَةٌ تُعْبَرُ بِكُمْ عَنِ الْبُؤْسِ وَ الضَّرَاءِ إِلَى الْجَنَانِ الْوَاسِعَةِ وَ النَّعِيمِ الدَّائِمَةِ...؛ صبر و مقاومت کنید ای بزرگ زادگان، زیرا که مرگ، تنها پلی است که شما را از رنج و سختی عبور می دهد و به سوی بهشت گسترده و نعمت های همیشگی می رساند.» (مجلسی، ۱۴۱۰: ۲۹۶) اهمیت این مسئله تا آنجا است که امام حسین (علیه السلام) در لحظات آخرین عمر خود بر زمین گرم کربلا افتاده بود، با خدای خود چنین سخن می گفت: «صَبْرًا عَلَى قَضَائِكَ يَا رَبِّ، لَا إِلَهَ سِوَاكَ يَا غِيَاثَ الْمُسْتَغِيثِينَ، مَا لِي رَبُّ سِوَاكَ وَ لَا مَعْبُودٌ غَيْرُكَ، صَبْرًا؛ در برابر قضای تو صبر می کنم ای پروردگار من، معبودی جز تو نیست ای پناه پناه آوردگان.» (مقرم، ۱۴۱۰: ۲۸۳) با این روایات، زائر در زیارت اربعین، با تکیه بر صبر و بردباری، با تحمل سختی ها، خود را به زیارت امام حسین (علیه السلام) می رساند. به همین جهت، روح پایداری و صبر را در خود ملکه کرده و این اثر باعث می شود که فرد زائر در تمام مشکلات، بردباری داشته و از سختی ها هیچ ترسی نداشته باشد. (عنایت شریفی، ۱۴۰۰: ۵)

۳-۱-۳: افزایش محبت و مهرورزی به امام حسین (علیه السلام)

یکی دیگر از نقش های زیارت اربعین در تربیت فردی زائر، افزایش محبت نسبت به امام حسین (علیه السلام) است. آنجا که امام صادق (علیه السلام) در این باره چنین فرمودند: «مَنْ أَرَادَ إِلَهُ الْخَيْرِ قَفَّ فِي قَلْبِهِ حَبُّ الْحُسَيْنِ (علیه السلام) وَ حَبُّ زِيَارَتِهِ؛ هر کسی که خدا خیر او را بخواهد، محبت امام حسین (علیه السلام) را در دلش می اندازد.» (ابن قولویه، ۱۴۱۰: ۱۳۵) براین اساس، زائر در این سفر با رسیدن به محبوب و معشوق سعی میکند به اندازه توانایی، خود را به محبوب خود نزدیکتر سازد. (عنایت شریفی، ۱۴۰۰: ۷)

۳-۱-۴: تقویت دینداری

از دیگر نقش های زیارت اربعین در تربیت فردی زوار، تقویت دینداری او است. چنانکه در بسیاری از روایات به این مسئله اشاره شده است. «أَشْهَدُ أَنَّكَ قَدْ أَقَمْتَ الصَّلَاةَ، وَآتَيْتَ الزَّكَاةَ، وَأَمَرْتَ بِالْمَعْرُوفِ، وَنَهَيْتَ عَنِ الْمُنْكَرِ؛ گواهی می‌دهم که تو نماز بپا داشتی و زکات پرداختی و به خوبی امر کردی و از بدی نهی نمودی.» (قمی، ۱۴۱۰: ۴۶۳) به همین جهت، زمانی که انسان محب، می-خواهد عشق خود را به امام حسین (علیه السلام) نشان دهد، طوری رفتار می کند معشوق می طلبد. لذا اگر کسی عارف به نهضت امام حسین (علیه السلام) باشد، متوجه می شود که با عمل به آموزه-های دینی که هدف اصلی قیام است سعی دارد با عمل به شرایع دینی، محبت خود را ابرار می کند. لذا نتیجه حضور در اربعین حسینی و راهپیمایی در آن، تقویت دین و دینداری، رعایت احکام شریعت است. (عنایت شریفی، ۱۴۰۰: ۷)

۳-۲: نقش زیارت اربعین در تربیت اجتماعی زوار

پس از بررسی نقش زیارت اربعین در تربیت فردی زوار، اکنون به نقش اجتماعی آن پرداخته شده است. زیارت اربعین، کارکردهای تربیتی اجتماعی فراوانی دارد که به مهم ترین آن ها اشاره می شود:

۳-۲-۱: همبستگی و ایجاد امت واحد

یکی از مهم ترین آثار زیارت اربعین در تربیت اجتماعی زوار، همبستگی و ایجاد امت واحد در اسلام است. منظور از همبستگی؛ احساس مسئولیت متقابل بین چند نفر یا چند گروه است که از آگاهی و اراده برخوردار باشد. (بیرو، ۱۴۰۰: ۴۰۰) در آئین اسلام، عوامل متعددی برای همبستگی اجتماعی وجود دارد که مهم ترین آن، پیاده روی و زیارت اربعین است. (عنایت شریفی، ۱۴۰۰: ۸) زیارت اربعین، نقش بنیادینی در ایجاد همبستگی دارد؛ زیرا شخصیت امام حسین (علیه السلام) شخصیت جهانی است و از این جهت نه تنها شیعیان و مسلمانان، بلکه سایر ادیان نیز به امام حسین (علیه السلام) گرایش دارند و این گرایش، انسان را در روز اربعین دور هم جمع می نماید. پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) در این باره چنین فرمودند: «إِنَّ لِقَتْلِ الْحُسَيْنِ حَرَارَةً فِي قُلُوبِ الْمُؤْمِنِينَ لَا تَبْرُدُ أَبَدًا؛ برای شهادت امام حسین (علیه السلام) در قلوب مؤمنان حرارتی ایجاد شده که هرگز سرد نخواهد شد.» (محدث نوری، ۱۴۱۰: ۳۱۸)

۳-۲-۲: ایجاد شور و شعور سیاسی

یکی دیگر از نقش های زیارت اربعین در تربیت اجتماعی زوار، ایجاد شور و شعور سیاسی است. منظور از شور، همان انگیزه ای است که در انسان وجود دارد و او را به آن هدف هدایت می کند. انسان با وجود این شور، آماده هر گونه جانبازی در راه امام حسین (علیه السلام) است و حتی اگر مرگ نیز او را در برگیرد باز هم آماده جانفشانی در راه امام خویش است. در طول تاریخ اسلام انسان هایی بودند که با همه خطرهای احتمالی که در مسیر کربلا وجود داشت، خطر را به جان خریده تا به کربلا برسند. انسان هایی همچون جابر بن عبدالله انصاری که نام ایشان در تاریخ اسلام ثبت شده است. (طوسی، ۱۴۱۰: ۷۸۷) منظور از شعور سیاسی، حرکت براساس بینش، آگاهی، معرفت بر حق و باطل است. لذا از آنجا که حرکت امام حسین (علیه السلام) براساس شعور سیاسی بوده، وقتی می خواستند از مکه خارج شوند، وصیتی را به برادر خود نوشتند. این وصیت نامه این طور شرح داده شده است: «تَيَّ لَمْ أَخْرُجْ أَشْرًا وَلَا بَطْرًا وَلَا مَفْسِدًا وَلَا ظَالِمًا، إِنَّمَا خَرَجْتُ لِطَلَبِ إِصْلَاحٍ فِي أُمَّةٍ جَدِّي، أُرِيدُ أَنْ أَمَرَ بِالْمَعْرُوفِ وَأَنْهِيَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأَسِيرُ بِسِيرَةِ جَدِّي وَأَبِي؛ من برای جاه طلبی و کام جویی و آشوبگری و ستمگری قیام نکردم، بلکه برای اصلاح در کار امت جدم قیام کردم می خواهم امر به معروف و نهی از منکر و به شیوه جد و پدرم حرکت کنم.» (مجلسی، ۱۴۱۰: ۳۴) بر این اساس، زائری که به زیارت امام حسین (علیه السلام) می رود؛ با خواندن زیارت نامه های آن حضرت، با روش و اهداف این امام بزرگوار آشنا می شود. این آشنایی، فرد را آگاه و به شناخت برای مسئولیت سیاسی و اجتماعی می گمارد. (عنایت شریفی، ۱۴۰۰: ۱۲)

۳-۲-۳: توجه به امر به معروف و نهی از منکر

یکی دیگر از آثار زیارت اربعین در تربیت اجتماعی زائر، توجه دادن زائر به امر به معروف و نهی از منکر است. از آنجا که امام حسین (علیه السلام)، فلسفه قیامش علیه دستگاه یزید، امر به معروف و نهی از منکر است چنین فرمودند: إِنِّي لَمْ أُخْرَجْ أَشْرًا وَلَا بَطَرًا وَلَا مُفْسِدًا وَلَا ظَالِمًا، إِنَّمَا خَرَجْتُ لِطَلَبِ إِصْلَاحٍ فِي أُمَّةٍ جَدِّي، أُرِيدُ أَنْ أَمُرَ بِالْمَعْرُوفِ وَأَنْهِيَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأَسِيرُ بِسِيرَةِ جَدِّي وَأَبِي عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ (علیه السلام)؛ و من نه از روی خودخواهی و یا برای خوشگذرانی و نه برای فساد و ستمگری از مدینه بیرون می آیم؛ بلکه هدفم از این مسافرت، امر به معروف و نهی از منکر است و مقصدم از این حرکت، اصلاح مفاصل امت و احیای سنت جدّم رسول اکرم (صلی الله علیه و آله) و روش پدرم علی ابن ابی طالب (علیه السلام) می باشد. (مجلسی، ۱۴۱۰: ۳۴) به همین جهت، مهم ترین وظیفه زائر امام حسین (علیه السلام) این است که با فریضه امر به معروف و نهی از منکر آشنا شده و بداند که فلسفه راهپیمایی و عزاداری در روز اربعین، احیای سیره معصومین (علیهم السلام) که همان امر به معروف و نهی از منکر است می باشد که با این شیوه به اصلاح جامعه پرداخته و با فساد مبارزه شود. (عنایت شریفی، ۱۴۰۰: ۱۳)

۳-۲-۴: افزایش روحیه ظلم ستیزی و آزادی

از دیگر نقش های زیارت اربعین در تربیت اجتماعی زوار، افزایش روحیه ظلم ستیزی است. ظلم ستیزی از اهداف اصلی قیام امام حسین (علیه السلام) می باشد، چنانکه امام بزرگوار در نامه ای در این باره چنین نوشته اند: «مَنْ رَأَى سُلْطَانًا جَائِرًا، مُسْتَحِلًّا لِحَرَمِ اللَّهِ، نَاكِثًا لِعَهْدِ اللَّهِ، مُخَالِفًا لِسُنَّةِ رَسُولِ اللَّهِ، يَعْمَلُ فِي عِبَادِ اللَّهِ بِالْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ، فَلَمْ يُغَيِّرْ عَلَيْهِ يَفْعَلْ وَلَا قَوْلٌ؛ می دانید که رسول خدا (صلی الله علیه و آله) در زمان حیاتش فرمود: هر کس سلطان ستمگری را ببیند که حرام خدا را حلال شمرده و پیمان خدا را شکسته، با سنت پیامبر (صلی الله علیه و آله) مخالفت ورزیده و در میان بندگان خدا به ظلم رفتار کرده، ولی با او به مبارزه عملی نپردازد، سزاوار است که خداوند او را به جایگاه آن سُلْزَن ستمگر وارد کند.» (مجلسی، ۱۴۱۰: ۳۸۱) به همین جهت، زائر زمانی که به زیارت امام حسین (علیه السلام) می آید، صحنه های ستم را می بیند و همین امر موجب می شود جلوی ظلم بایستد و از حق خود دفاع کند. امام صادق (علیه السلام) در این باره چنین فرمودند: «زیارت امام حسین (علیه السلام) مثل تجهیز هزار نفر مجاهد به اسب جنگی است.» (کلینی، ۱۴۱۰: ۵۱)

۳-۲-۵: انفاق و بخشندگی

یکی دیگر از آثار زیارت اربعین در تربیت اجتماعی زوار، انفاق و بخشندگی است. در روایات اسلامی در رابطه با انفاق در راه سفر کربلا و زیارت امام حسین (علیه السلام) تأکید فراوان شده است. چنانکه امام صادق (علیه السلام) در پاسخ به عبدالله بن سنان می فرماید: «به هر درهمی که در این مسیر صرف می کند؛ هزار هزار هزار برای او حساب می شود و علاوه بر این رضایت، دعای خیر پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) و حضرت علی (علیه السلام) برای اوست. یا در جای دیگر، زیارت اربعین امام حسین (علیه السلام) معادل یک حج و در روایتی دیگر، معادل سی حج بیان شده است. (مجلسی، ۱۴۱۰: ۴۵۰) در برخی از روایات نیز به برگشت هزینه های سفر، افزایش روزی در این سفر تأکید شده است. آنجا که امام صادق (علیه السلام) می فرماید: «زیارت امام حسین (علیه السلام) رزق را زیاد و آنچه برای زیارت هزینه کرده اید به شما بر می گردد. و در جای دیگر از امام باقر (علیه السلام) در این رابطه چنین نقل شده است: «شیعیان ما را به زیارت قبر امام حسین (علیه السلام) امر کنید. زیارت قبر حسین (علیه السلام) روزی را زیاد و بلاهای سخت را دفع خواهد کرد.» (طوسی، ۱۴۱۰: ۴۵) بدین صورت، شیعیان امام حسین (علیه السلام) هر ساله با انفاق، در خدمت رسانی به امام بزرگوار بوده و هستند و زائر با دیدن چنین صحنه ای، بخشندگی را حس کرده و پس از بازگشت با هدف بیشتری، چنین عملی را انجام داده و به فقرا رسیدگی بیشتری می کند.

۶: نتیجه گیری

پژوهش حاضر به منظور بررسی نقش زیارت در تربیت فردی و اجتماعی زائر در روایات صورت گرفت و از روایات چنین به دست آمد که؛ زیارت اربعین یکی از مهم‌ترین کانون تربیتی برای انسان محسوب می‌شود که دارای آثار تربیت فردی و اجتماعی می‌باشد. مهم‌ترین آثار تربیت فردی زیارت اربعین که از سوی امام روایت شده است؛ تزکیه نفس، صبر و بردباری، افزایش مهر و محبت نسبت به امام حسین (علیه السلام) و تقویت دینداری است. زیرا وقتی زائر در روز اربعین در کربلا حضور پیدا می‌کند همه این آثار را به عینه مشاهده کرده و متوجه می‌شود که با حضور خود در صحنه کربلا درون خود را از هر گناهی پاک، دین را تقویت و مهر و محبتش نسبت به امام حسین (علیه السلام) بیشتر خواهد شد. علاوه بر این زائری که در روز اربعین شرکت دارد نقش به سزایی در اجتماع خواهد داشت. زائر با ایجاد همبستگی، شور و شعور حسینی، توجه به امر به معروف و نهی از منکر، ایجاد روحیه ظلم ستیزی، ایثار و از خود گذشتگی، انفاق، در زیارت اربعین، تحقق پیدا میکند.

منابع

❖ قرآن کریم

- ابن فارس، احمد (۱۳۹۹)، «معجم مقاییس اللغة»، بیروت: دارالفکر.
- ابن قولویه قمی، جعفر بن محمد (۱۳۹۳)، «کامل الزیارات»، قم: فقاقت.
- ابن منظور، محمد بن مکرم (۱۴۱۴)، «لسان العرب»، بیروت: دارصادر.
- انوری، حسن (۱۳۹۰)، «فرهنگ سخن»، تهران: نشر سخن.
- بیرو، آلن (۱۳۸۰)، «فرهنگ علوم اجتماعی» (ترجمه: باقر ساروخانی)، تهران: کیهان، چاپ چهارم.
- حامد خانی (۱۳۹۴)، «مفهوم زیارت و جایگاه آن در فرهنگ اسلامی»، فرهنگ مهرش، یک، یک، ص ۵.
- حر عاملی، محمد بن حسن (۱۴۰۵)، «وسائل الشیعه»، قم: مؤسسه آل البيت (علیهم السلام).
- حمادی، حمید و حسن (۱۳۹۴)، «تربیت فردی در قرآن کریم»، کنفرانس ملی روانشناسی و علوم تربیتی، دو، دو، ص ۲۷۴.
- خبرفاطمه، محمد (۱۴۲۴)، «نهج الاسلام فی تزکیه النفس»، بیروت: دارالحد.
- شریفی، عنایت (۱۳۹۹)، «زیارت اربعین و نقش آن در تربیت فردی و اجتماعی زائر»، معرفت حسینی، بیست و سه، بیست و سه، طبرسی، فضل بن حسن (۱۴۰۵)، «مجمع البیان»، تهران: فراهانی.
- طریحی، فخرالدین محمد (۱۳۶۲)، «مجمع البحرین»، تهران: مرتضوی.
- طوسی، محمد بن حسن (۱۳۶۵)، «تهذیب الاحکام»، تهران: دارالکتب الاسلامیه.
- طوسی، محمد بن حسن (۱۴۱۴)، «مصباح المتجهد»، بیروت: مؤسسه فقه الشیعه.
- فیومی، احمد بن احمد (۱۴۰۳)، «مصباح المنیر»، بیروت: مکتبه العلمیه.
- قمی، شیخ عباس (۱۳۹۶)، «مفاتیح الجنان»، قم: اسلام ناب.
- قندوزی، سلیمان بن ابراهیم (۱۴۱۸)، «ینابیع الموده» (تصحیح: علاء الدین اعلمی)، بیروت: مؤسسه اعلمی للمطبوعات.
- کلینی، محمد بن یعقوب (۱۳۶۵)، «اصول کافی»، تهران: دارالکتب الاسلامیه.
- مجلسی، محمدباقر (۱۴۰۳)، «بحار الانوار»، بیروت: مؤسسه الوفاء.
- محدث نوری، میرزا حسین (۱۴۰۸)، «مستدرک الوسائل»، قم: مؤسسه آل البيت (علیهم السلام).
- مرزوقی، رحمت الله (۱۳۸۶)، «تربیت اجتماعی از منظر نهج البلاغه»، تربیت اسلامی، چهار، چهار، ص ۱۶۷.

مقرّم، مقرّم بن عبدالرزاق (۱۴۲۳)، «مقتل مقرّم»، نجف: المكتبة الحيدريه.

نجفی جواهری، محمدحسن (۱۳۶۲)، «جواهر الکلام» (ترجمه: محمود قوچانی)، بیروت: دار احیاء التراث العربی.

